

HESS'TEN SÁRVÁR-ÚJSZIGET'E MACARİSTAN'DA MATBAANIN GELİŞİMİ

THE DEVELOPMENT OF PRINTING IN HUNGARY
FROM HESS TO SÁRVÁR-ÚJSZIGET

Yasemin ALTAYLI

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hungaroloji Anabilim Dalı,
altayli@ankara.edu.tr

Öz

İtalya'da ortaya çıkan Rönesans ve Hümanizm Avrupa'daki pek çok ülkeden önce Macar Kralı I. Mátyás (1458-1490) döneminde Macaristan'da etkisini göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak Buda'da András (Andreas) Hess tarafından Macaristan'daki ilk matbaa kurulmuş ve Macaristan'da basılan ilk kitap olan Chronica Hungarorum 1473 yılında bu matbaadan çıkmıştır. Macaristan'ın ikinci matbaası olan Confessionale de yine Kral Mátyás döneminde ortaya çıkmış ve kısa bir süre faaliyet gösterdikten sonra kapanmıştır. Her iki matbaa da sınırlı sayıda Latince eser basmıştır. Hess ve Confessionale matbaalarının kapanmasından sonra ise Macaristan'da uzunca bir dönem başka bir matbaa faaliyet göstermemiştir. Bu uzun soluklu ara, 16. yüzyılda Reformasyonun da etkisiyle tarihî Erdel bölgesinde kurulan Nagyszeben ve Brassó'daki Sakson matbaalarıyla son bulmuştur. Nagyszeben'de kurulan matbaa ile ilgili literatürde oldukça sınırlı sayıda bilgi yer almakla birlikte bu matbaanın da kısa bir süre faaliyet gösterdiği düşünülmektedir. János (Johannes) Honterus tarafından Brassó'da kurulan matbaa ise hem bastığı eser sayısı hem de matbaanın faaliyet gösterdiği zaman aralığı bakımından önceki matbaalardan farklılık göstermekte ve öne çıkmaktadır. Nagyszeben ve Brassó şehirlerinde kurulan bu iki matbaa da Hess ve Confessionale matbaalarında olduğu gibi Macarca eser basmamıştır. Macaristan'ın batısında Kont Tamás Nádasdy'nin desteği ile kurulan Sárvár-Újsziget Matbaası ise bu dört matbaadan farklı olarak Macar dilinin gelişimine de etki eden bir matbaa olmuştur. 1539 yılında Macar dilinin ilk gramer kitabı olan Grammatica Hungarolatina ve 1541 yılında Macaristan'da Macarca basılan ilk kitap olan Újtestamentum bu matbaadan çıkmıştır.

Bu çalışmada Macaristan'da matbaanın ortaya çıkışı ve erken gelişim seyri incelenmiştir. Bu erken evrede kurulan Hess, Confessionale, Nagyszeben, Brassó ve Sárvár-Újsziget matbaalarının kuruluş aşamaları ve faaliyetleri tarihsel ve kültürel arka planla birlikte sunulmuş, Macar kültür tarihindeki yerleri gösterilmiştir.

Abstract

Renaissance and Humanism, which emerged in Italy, showed their influence in Hungary during the reign of Hungarian King Mátyás I (1458-1490) before many countries in Europe. As a result of this, the first printing house in Hungary was established in Buda by András Hess, and the first book printed in Hungary, the Chronica Hungarorum, came out of this printing house in 1473. Hungary's second printing house, the Confessionale, also emerged during the reign of Mátyás and closed after a short period of operation. Both printing establishments printed a limited number of works in Latin. After the closure of Hess and Confessionale, no other printing company operated in Hungary for a long period of time. This long hiatus ended in the 16th century with the Saxon printing houses in Nagyszeben and Brassó, which were established in the historical Erdel region under the influence of the Reformation. Although there is very limited information in the literature about the printing house established in Nagyszeben, it is believed to have operated for a short period of time. The printing establishment founded by Johannes Honterus in Brassó, on the other hand, differs from the previous printing houses in terms of both the number of works printed and the time period in which the printing house operated. However, these two printing companies established in Nagyszeben and Brassó did not print works in Hungarian, as was the case with the Hess and Confessionale printing houses. Unlike these four printing houses, the Sárvár-Újsziget Printing House, established in western Hungary with the support of Count Tamás Nádasdy, was a printing house that also influenced the development of the Hungarian language. In 1539, the first grammar book of the Hungarian language, Grammatica Hungarolatina, and in 1541, the first book printed in Hungarian in Hungary, Újtestamentum, came out of this printing house.

This study analyses the emergence and early development of printing in Hungary. The establishment stages and activities of Hess, Confessionale, Nagyszeben, Brassó and Sárvár-Újsziget printing centres established in this early stage are presented together with the historical and cultural background, and their place in Hungarian cultural history is shown.

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 4 Ekim 2024
Kabul edildiği tarih: 8 Kasım 2024
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2024

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 4 October 2024
Date accepted: 8 November 2024
Date published: 25 December 2024

Anahtar Sözcükler

Macaristan; Matbaa; Hess;
Confessionale; Nagyszeben;
Honterus; Sárvár-Újsziget

Keywords

Hungary; Printing; Hess;
Confessionale; Nagyszeben;
Honterus; Sárvár-Újsziget

DOI

10.33171/dtcjournal.2024.64.2.23

Giriş

Tarihsel süreçte bilginin geniş kitlelere aktarımı konusundaki en önemli mihenk taşlarından biri kâğıt ve matbaanın ortaya çıkışıdır. Orta Çağ Avrupası'nı Rönesans ve Hümanizm fikirleriyle dönüştürerek Reformasyonla birlikte Aydınlanma sürecine götüren tarihsel ve kültürel neden-sonuçlar silsilesinde matbaanın, daha doğru bir ifadeyle basım teknolojisinin ortaya çıkışı insanı bilgi aktarımı ve bilginin yayılması sürecinde yeni bir aşamaya dâhil etmiştir. İnsanın, tarih çizgisinde ilerleyişine paralel bir biçimde birbirine ekleyerek, yaşayıp deneyimleyerek edindiği bilgi birikimi bu basım teknolojisi ile eskiye göre maliyeti de düşürülerek, çok daha kısa bir zaman dilimi içerisinde genele yayılmıştır. "Öğrenme" yahut "bilme" işinin yahut buna yönelik faaliyetlerin belli bir kesim yerine genele yayılması ise uzun vadede herkesin malumu olduğu üzere Avrupa'da Aydınlanma Çağı'nın varlık bulmasının nedenlerinden biri olmuştur.

15. Yüzyıl ortalarında matbaanın Johannes Gutenberg tarafından icadından önce uzunca bir dönem Avrupa'da kitap çoğaltma işi genellikle dini kurumlarda, yüksek seviyede eğitim almış din adamları tarafından yapılmıştır. El yazmalarının çoğaltılması, kopyalanan eserin boyutuna göre yıllarca devam edebilen oldukça zahmetli ve külfetli bir iş olmuştur. Çoğaltma işini yapacak yetkin kişilerin azlığı, yazı işlerinde kullanılacak malzemenin kolay bulunamaması gibi meseleler de el yazmalarının çoğaltılmasını zorlaştıran başlıca etkenler arasında yer almıştır.

11-12. Yüzyılda İspanya ve İtalya (Sicilya) üzerinden Avrupa'ya giren kâğıt (Küçükcan, 2006, s. 158), 13. yüzyıl sonlarına doğru İtalya'da kâğıt üretim imalathanelerinin kurulmasının ardından 14. yüzyılda Avrupa'ya yayılmıştır (Jakó ve Radu, 1987, s. 45; Kocabaşoğlu, 1981, s. 108-109). Kâğıdın Avrupa'ya girişinden sonra üretiminin de burada yapılmaya başlamasıyla birlikte yazım işlerindeki hammadde temini daha olanaklı bir hale gelirken maliyeti de azaltılmıştır. Böylece bilginin genele yayılmasındaki önemli bir aşama tamamlanmış ve sıra, bir sonraki aşamaya, basım teknolojisine gelmiştir.

Esasen Avrupa'da Johannes Gutenberg'in icadından önce de basım işiyle uğraşılmış ancak bu, bugünkü anlamında yapılmamıştır. Basılacak metnin ahşap bir kalıba kazındığı ve bütün bir kalıp olarak baskının yapıldığı kalıp basmacılığı ustalar tarafından kullanılan bir yöntem olmuş ancak kalıp basım tekniği gerek zaman gerekse maddi açıdan önemli bir külfet oluşturmuştur (Arı, 2015, s. 139; Küçükcan, 2006, s. 159-160). 1300'lü yıllardan itibaren dayanıklı olması sebebiyle kalıpları genellikle şimşir ağacından olan kollu baskı makinalarıyla tek parça kalıplar

kullanılarak basım işlemi yapılabilmış ancak bu tekniğin özellikle metinlerde yer alan küçük harflerin ve detaylı görselin basımı için yeterli gelmediği durumlarda bu çeşitli metinler için gravür tekniği de kullanılabilmiştir (Arı, 2015, s. 139).

Başta zaman ve maliyet yükü olmak üzere basım işinde karşılaşılan teknik meselelerle ilgili pek çok konu, 15. yüzyılın ikinci yarısında Gutenberg'in basım tekniği ile çözüme ulaşmada önemli bir ivme yakalamıştır. Kalıp basım yerine kendi geliştirdiği hareketli kurşun alaşımli metal kalıp harflerin dizilmesiyle oluşturulan bu baskı teknolojisi (Mazlum, 2017, s. 229), kullanımının yaygınlaşması ile paralel bir biçimde salt bir teknik uygulama alanı olmaktan öteye geçerek büyük bir kültürel, tarihsel ve toplumsal dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada kültür tarihinin en önemli konularından biri olan matbaanın Macaristan'da ortaya çıkışı ve erken dönem gelişim seyri ele alınmıştır. Macaristan'daki ilk matbaa olan Hess Matbaası ile bundan sonra kurulan Confessionale, Nagyszeben, Brassó ve Sárvár-Újsziget matbaalarının kuruluş aşamaları ve faaliyetlerinin incelenmesiyle 1471/72-1541 tarihlerini kapsayan dönemde Macaristan'da matbaanın oluşum ve erken gelişim sürecinin tarihsel ve kültürel arka planla birlikte gösterilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın zaman sınırı Macaristan'da ilk matbaanın kurulmasından Macaristan'daki ilk Macarca kitabın basılmasına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Matbaanın ortaya çıkışı ve gelişim süreci içerisinde bunun Macar diline olan katkısı Macaristan'da 1539 sonrasında görülmeye başladığından, matbaanın Macarca basıma katkısı çalışmanın ana konusu olarak değil son sınırı olarak çalışmaya dâhil edilmiş, Hümanizm ve Reformasyonun, matbaanın ortaya çıkışı ve erken gelişim evresindeki rolü belirleyici olmuştur.

Macaristan'da Matbaanın Ortaya Çıkışı: Hess ve Confessionale Matbaaları

Orta Çağ Avrupası'ndaki skolastik düşünceye karşı İtalya'da ortaya çıkan Rönesans ve Hümanizm, insan aklı ve bilgisinin konumunu sorgularken, bu yöndeki fikirlerin Avrupa'da yayılmaya başladığı ilk duraklardan biri Macaristan olmuştur. Bu etkinin tarihsel varoluşunu Kral I. Mátyás'ın (1458-1490) döneminde gerçekleştirmesi ise, her ne kadar Avrupa'ya göre erken sayılsa da tesadüfi olmamıştır.

Kral Mátyás (Mátyás Hunyadi) çocukluk çağından itibaren Macaristan'da henüz ilk filizlerinin belirlediği Hümanist düşüncenin temsilcilerinin yer aldığı bir çevrede yetişmiştir. Yaşamının bu erken döneminde okuduğu kitaplarla Antik Roma ile

tanışmış¹, başta János Vitéz olmak üzere Albert Vetési, Janus Pannonius, Galeotto Marzio, Giovanni Gatti gibi isimlerden ve Macaristan'a gelen Hümanistlerden İtalya hakkında çok şey öğrenmiştir (Bitskey, 1996, s. 13). Ancak öyle görünüyor ki Hümanist fikirlerle tanışması konusundaki en önemli etki János Vitéz'e aittir.

Kral Mátyás'ın babası János Hunyadi zamanında da önemli görevler üstlenen János Vitéz, Mátyás Hunyadi'yi yetiştiren isim olmuştur (Jósika, 1990, s. 33). Vitéz'in, Macaristan'daki ilk Hümanist temsilcilerden olması Mátyás Hunyadi'nin de oldukça erken yaşta bu fikirlerle tanışmasını sağlamıştır. Vitéz'in Macaristan'da İtalya'dan çıkan bu yeni fikirlerin temellerini attığı ve bu yöndeki adımları desteklediğini de söyleyebiliriz. Dolayısıyla János Vitéz Macar siyasi geleneklerinde olduğu kadar, Hümanist fikirleri öğrenmede de Kral Mátyás'ı etkilemiştir (Barta, 1990, s. 10).

Hümanist fikirlerin Macaristan'da yayılmasındaki bir diğer etki ise başta Janus Pannonius olmak üzere İtalya'ya eğitim almak üzere giden Macar öğrencilerdir. Eğitimin bu yöndeki değişimin önemli araçlarından biri olarak görülmesinin de etkisiyle Avrupa'nın çeşitli yerlerinden İtalya'ya gelen öğrenciler aracılığıyla yeni düşünce biçimleri ve görüşler kendine önemli bir alan açmıştır. Bilhassa İtalya'da faaliyet gösteren Padua ve Bologna okulları, hocalara ve öğrencilere sağladıkları imkân ve imtiyazlar ve elbette eğitim sistemleri nedeniyle Avrupa'da o dönemde eğitim almayı düşünen gençler için öncelikli ve prestijli tercihlerden biri haline gelmiştir (Sarıkavak, 2002, s. 255-256). Macar gençlerinin de tercih ettiği Padua, Bologna, Ferrara ve Vicenza'daki okullar Hümanist fikirlerin Macar topraklarına taşınmasında ve yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır (Doğan, 2013, s. 56; Horváth, 1935, s. 21; Sarıkavak, 2002, s. 255-256).

Her ne kadar başlangıçta ülke geneline yayılmasa, bir başka ifadeyle Buda Sarayı etrafında yer alan belli bir zümre etrafında oluşumunu gerçekleştirse de, bu yeni fikir ve bunun etrafında şekillenen kültürün oluşumunda payı olan bir başka isim ise Kraliçe Beatrix'tir. Macar kaynaklarında "Aragóniai Betraix (Aragonlu Beatrix)" yahut "Nápolyi Beatrix (Napolili Beatrix)" olarak karşımıza çıkan Kral Mátyás'ın 1476 yılında ikinci evliliğini yaptığı Kraliçe Beatrix, Napoli Kralı I. Ferdinand'ın kızı olup Kral Mátyás ile yaptığı evliliğiyle doğmuş olduğu topraklardan

¹ Jósika da eserinde Kral Mátyás'ın klasik Latin yazarları bildiğini, klasikler arasında Livius ve Curtius'u, Julius Cæsar, Vegetius ve Frontinus'un eserlerini sevdiğini kaydetmektedir (Jósika, 1990, s. 33-34).

Avrupa'ya yayılan Rönesans ve Hümanist düşünceleri ve bunların önemli temsilcilerini Macar sarayına taşımıştır.

Kral Mátyás döneminde özellikle Buda Sarayı etrafında etkisini arttıran bu yeni fikirlerin Macar kültür tarihinde önemli etkileri, somut yansımaları olmuştur. 1467 yılında Pozsony'da açılan *Universitas Istropolitana*² ile çok sayıda değerli el yazmasından oluşan ve artık neredeyse Kral Mátyás'ın adıyla özdeşleşen onun meşhur kütüphanesi *Bibliotheca Corviniana (Corvina)* bunların başlıcalarıdır. Bu yansımalarından biri de kuşkusuz Macaristan'da matbaanın ortaya çıkışıdır.

Macaristan'daki ilk matbaa Buda'da András (Andreas) Hess tarafından kurulmuştur. Buraya gelmeden önce Roma'da bulunan Lauer Matbaası'nda çalışan András Hess, o dönem Kral Mátyás'ın Roma elçisi olarak görev yapan László Kárai'nin³ daveti üzerine 1472, yahut kimilerine göre 1471 yılında Macaristan'a gelmiş (Farkas, 2012, s. 103) ve 1473 yılında *Chronica Hungarorum*'u basmıştır. Macaristan topraklarında basılan bu ilk kitap Macar literatüründe *Budai Krónika* olarak da adlandırılmaktadır. Macar yazım tarihinde el yazmaları biçiminde Latince olarak yazılan Orta Çağ Macar kroniklerine⁴ benzer şekilde Macarların ana tarihinin anlatıldığı eser iki ana bölümden oluşmaktadır. Kroniğin ilk bölümünde "Macarların kökeni, İskitya'dan çıkıp Pannónia'ya yerleşmeleri, farklı milletlere karşı verdikleri savaşlar, buradan çıkarak İskitya'ya geri dönüşleri" anlatılır (*Chronica Hungarorum* s. 4-13). İkinci bölüm ise daha geniş kapsamlı olup "Macarların Pannónia'ya ikinci gelişleri, bu ülkede bu tarihten itibaren hüküm süren krallarının yaşamları ve ölümleri" nakledilir ve anlatı Kral Mátyás'ın tahta çıkması ile son bulur (*Chronica Hungarorum* s. 14-91) 1473'te basılan bu ilk kitabın "dünyevi" konulu olması da ayrıca dikkat çekicidir. Macaristan'da basılan bu ilk kitap, Macar dili tarihi devirlerinden Eski Macarca Devri'nin genel karakterine uygun biçimde Latince'dir. *Chronica Hungarorum* aynı zamanda Macar dil tarihinde *basılı yazılı kaynaklar* şeklindeki sınıflandırmanın da başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Kroniğin teşekkür bölümünde Hess, önceden İtalya'da bulunduğunu, basım konusunda tecrübe kazandığını, Kárai'nin daveti üzerine Macar Krallığı'na geldiğini, her kişinin önce doğduğu toprakları seveceğinden hareketle Macarların bu eseri beğeneceklerini düşündüğünü belirterek çok büyük bir emek vererek hazırladığını

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Klaniczay, T. (1990).

³ Ballagi'ye göre András Hess'i Venedik'ten Buda'ya çağırın isim Buda'da görev yapan Piskopos László Geréb'tir (Ballagi, 1878, s. 19).

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Öz, A. (2017).

söylediği eserini, kendisine verdiği destek nedeniyle müteşekkîr olduğu László Kárai'ye ithaf etmiştir (*Chronica Hungarorum*, s.3). *Chronica Hungarorum*'un kolofonunda eserin Hess tarafından Buda'da 1473 yılında basıldığı şu şekilde yer almaktadır: “*Finita Bude Anno dni M. CCCC.LXXXIII. in uigilia penthecostes: per Andrea Hefs*” (Ballagi, 1878, s. 20).

Macar literatüründe Hess tarafından kurulan matbaanın kuruluş fikrinin esasen kime ait olduğu ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Gedeon Borsa ve Soltész Zoltánné'ye göre Macaristan'da matbaanın esas kurucusu János Vitéz'dir, yani Hess, matbaasını János Vitéz'in desteğiyle kurmuştur (Farkas, 2012, s. 103). Her ne kadar Hess, *Chronica Hungarorum*'un önsözünde matbaanın destekçisi olarak László Kárai'yi anmış olsa da nispeten yeni sayılabilecek bu görüşe göre esas dayanak noktalarından belki de en önemlisini tam da bu ithaf bölümü oluşturmaktadır. Zira Gedeon Borsa, Hess'in bastığı *Chronica Hungarorum*'un harf ölçüleri ile teşekkür bölümündeki harf ölçüleri arasındaki değişime işaret ederek aslında baskıda yer alan teşekkürün gerçekte János Vitéz'e yapıldığını, ancak 1471-1472 yılları arasında Macaristan'daki iç politik sebepler nedeniyle Hess'in ithafı değiştirmek zorunda kaldığını iddia etmektedir (Farkas, 2012, s. 103-104).

Matbaanın Macaristan'a geldiği ve faaliyetine başladığı tarih aralığı iddia edildiği gibi Macar siyaseti açısından hakikaten oldukça çalkantılı bir dönemdir. Bu süreçte uzun yıllar birbirlerinin yanında duran Kral Mátyás ile onun en önemli devlet adamlarından olan János Vitéz'in arası açılmış ve 1471 yılı ortalarında János Vitéz krala isyan etmiştir. Janus Pannonius'un da Vitéz'in yanında yer aldığı bu hareket neticesinde Janus Pannonius ülkeyi terk etmek zorunda kalmış, Vitéz ise Estergon'da ev hapsine alınmış, kısa bir süre sonra gerçekleşecek ölümüne kadar da buradan çıkamamıştır. Bu sebeple Gedeon'un iddiasına göre Hess bu politik koşulların bir sonucu olarak eserini Kral Mátyás'a isyan eden Vitéz'e ithaf edememiş, daha önceden yazdığı bölümü değiştirerek ithafı Kárai'ye yapmak zorunda kalmıştır; bu nedenle önceden yazılan teşekkür bölümü çıkarılmak zorunda kalmış ve *Chronica Hungarorum*'da yer alan bu teşekkür bölümü eserin ana metninden farklı ölçülerde esere eklenmiştir (Farkas, 2012, s. 104). Bu görüşe göre Macaristan'da kurulan Hess Matbaası'nın esas destekçisi, bir anlamda Macaristan'a matbaayı getiren kişi János Vitéz'dir (Farkas, 2012, s. 104). Gedeon'un bu görüşüne karşı çıkan József Fitz'e göre ise Gedeon'un János Vitéz'e matbaa konusunda yüklediği rol fazladır, zira Fitz'e göre Kral Mátyás'ın etrafında kitap basımı konusunda oldukça bilgili olan Galeotto, Ugoletto ve Frontius gibi bilgili isimler bulunmaktadır, dolayısıyla Macaristan'da

matbaanın esas destekçisi bizzat Kral Mátyás'ın kendisidir (Farkas, 2012, s. 105). Görüldüğü üzere literatürde Buda'da kurulan matbaayı kimin desteklediği konusunda farklı görüşler olsa da Macaristan'daki ilk matbaayı András Hess'in kurduğu ve burada basılan ilk eserin, bir başka ifadeyle Macaristan'da basılan ilk kitabın *Chronica Hungarorum* olduğu kaynaklarca kabul görmüştür.

Hess Matbaası'nda *Chronica Hungarorum*'dan sonra basılan ikinci eser *Magni Basilii de Legendis Poeticis* adıyla bilinmektedir (Kertész, 1941, s. 98). Bu kitap Basilius Magnus'un *De legendis poetis*'i ile Xenophon'un *Apologia Socratis* adlı eserlerinin Latince çevirilerinden oluşan iki kısımdan meydana gelmiştir (Borsa, 2013, s. 20; Tevan, 1984, s. 121). Hess bu eserinde kendi adını *Chronica Hungarorum*'da olduğu gibi tam olarak değil, *A.H* şeklinde kısaltarak kullanmış, *Bude* ifadesiyle de Buda'da basıldığını göstermiştir (Borsa, 2013, s. 20; Tevan, 1984, s. 121). Eserin kolofonunda bu bilgiler şu şekilde yer almaktadır: “*Sic fini s libelli Basilii est per A. H.*” (Ballagi, 1878, s. 20). Basılan bu ikinci eser Hess Matbaası'nın son yayını olmuş, matbaa bugünkü verilere göre bu basımın ardından faaliyetini sonlandırmıştır. Macaristan'daki ilk matbaa olan Hess Matbaası, çok kısa bir süre çalışmış ve bu süreçte *Chronica Hungarorum* ve *Magni Basilii de Legendis Poeticis* olmak üzere bugün için bilinen sadece iki eser yayımlamış olmakla birlikte Macar kültür tarihinde kendine çok kıymetli bir yer edinmiştir.

Macaristan'da faaliyet gösteren ikinci matbaa ise literatürde *Confessionale* adıyla bilinmektedir. 1477-1480 yılları arasında basım faaliyetlerinde bulunduğu görülen bu matbaa ile ilgili olarak oldukça kısıtlı veri bulunmaktadır. Kimin tarafından kurulduğu yahut başında kimin olduğu ile ilgili kesin bir veriye ulaşılamasa da literatürdeki *Confessionale* şeklindeki adını, 1477 yılında bu matbaada basılan Antonius Florentinus'un *Confessionale* adlı el kitabından almıştır. Macaristan'da kurulan bu en eski ikinci matbaanın Antonius Florentinus'un *Confessionale* adlı eseri, Laudivius'un *Vita beati Hieronymi*'si ve *Johannes (János) Han'ın 11 Mayıs 1480 Tarihli Veda Mektubu* olmak üzere üç eser bastığı düşünülmektedir ancak basılan bu üç eserde de basımın kimin tarafından nerede yapıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır (Fülöp, s. 21).

Antonius Florentinus'un *Confessionale*'si, Laudivius'un *Vita beati Hieronymi*'si ve *Johannes Han'ın 11 Mayıs 1480 Tarihli Veda Mektubu* arasındaki baskı ve teknik özelliklerin aynı olduğunu ve Macaristan'daki bu ikinci en eski matbaanın varlığını tespit eden Soltész, bugün artık literatürde *Confessionale* adıyla anılan bu eski matbaanın 1476-1477 yılları arasında açılmış olması gerektiğini, bu matbaanın

bastığı üç yayını arasında en eskisinin *Confessionale* olduğunu, Laudivius'un *Vita beati Hieronymi*'sinin ise ikinci yayın olarak muhtemelen 1478-1479 yıllarında basıldığını bildirmektedir (Soltész, 1958, s. 146, 150). Daha önce de belirttiğimiz gibi bu üç baskıda da eserlerin basıldığı yer ve eseri basan kişi ya da kişilerin bilgilerinin yer almaması literatürde bu konudaki tartışmaların devam etmesine neden olmaktadır.

Matbaa Faaliyetlerinin Yeniden Başlaması

Kral Mátyás döneminde kurulan Hess ve *Confessionale* matbaaları çok kısa bir süre faaliyet göstermiş ve sınırlı sayıda eser basmıştır. Bu iki matbaanın kapanmasının ardından ise Macar topraklarında çok uzun bir dönem belirli bir merkezden basım yapan bir matbaa ortaya çıkmamıştır. Bu süreçte Macar topraklarında olmasa da yurtdışındaki bazı merkezlerde Macar basımcıları matbaa faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu bakımdan bu süreci, Macar basım tarihinin Macar toprakları dışında devam ettiği bir geçiş devri olarak da düşünebiliriz⁵.

Confessionale Matbaası'nın kapanmasından 16. yüzyılda tarihi Erdel bölgesinde ilk matbaanın ortaya çıkışına kadarki bu geçiş devri sırasında Macaristan'da büyük tarihsel ve kültürel dönüşümler yaşanmıştır. 1526 yılında gerçekleşen Mohaç muharebesiyle birlikte Macaristan Krallığı son bulmuş, Kral II. Lajos'un savaşta ölmesinin ardından Kanunî Sultan Süleyman'ın desteğiyle Macar tahtına çıkan János Szapolyai'ye karşı, V. Şarlken de kardeşi I. Ferdinand'ı desteklemiştir. Böylece bu dönemde Macaristan'da iki kral ortaya çıkmış, dolayısıyla Macar toprakları da fiilen ikiye bölünmüştür.

Yine bu süreçteki bir diğer büyük tarihsel ve kültürel etki ise hiç kuşkusuz Reformasyon hareketidir. Reformasyon, Avrupa etki alanında olduğu gibi

⁵ 15. yüzyılda Macaristan toprakları dışında faaliyet göstermiş olan ve Macaristan menşeli olduğu düşünülen çok eski matbaalar da bulunmakta idi. Bunlar arasında en bilinenleri şu şekilde sıralayabiliriz: *Petrus Ungarus*, *Thomas Septemcastrenis de civitate Hermannii*, *Andreas Corvus*, *Petrus de Bafra*, *Rafaynus Ungarus*, *Hugo Meram de Ungaria*, *Gabriel Brunch Hungarus* (Fülöp, 21-22). Ballagi 15. yüzyılda Macar toprakları dışında matbaa faaliyetleri ile meşgul olan isimleri ve faaliyet gösterdikleri merkezleri şu şekilde sıralamıştır: Tamás Szebeni (1472-1481'e kadar Mantova, sonrasında Modena), András Feketealmi Halló (1476-1486 Venedik), Bernát Erdélyi (1478 Padova), György Dalmatinus (1480-Venedik), Márton Feketealmi (1481 Venedik), Péter Magyar (1482 Lyon) (Ballagi, 1878, s. 22-23). Macar basım tarihinin Macar toprakları dışında devam ettirildiği bu geçiş sürecinde özellikle Viyana ve Krakov şehirleri Macar dili tarihi açısından önemli merkezler haline gelmiştir. Zira bu merkezlerde kısmen yahut tamamen Macarca kitaplar basıldığını da görmekteyiz. Nitekim bilindiği üzere Macarca ilk basılı kitap da 1533 yılında Krakov'da Hieronymus Vietor matbaasından çıkmıştır: Benedek Komjáti tarafından çevrilen *Epistolae Pauli lingua hungarica donate: Az szent Pál levelei magyar nyelven* (Tevan, 1984, s. 200).

Macaristan'da da matbaanın gelişim tarihi açısından benzer ve köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir.

Reformasyonun etki alanını genişletmesiyle birlikte özellikle tarihî Erdel bölgesi 16. yüzyılda matbaanın gelişiminde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim Hess ve Confessionale matbaalarının kapanmalarının ardından geçen uzun süreden sonra faaliyete geçen ilk matbaanın ortaya çıktığı yer tarihî Erdel bölgesi olmuştur. Reformasyon hareketinin ilk etkileri burada 1520 yılı dolaylarında Saksonlar arasında görülmeye başlamış ve 1524 yılında etkisini arttırmıştır (Novák). Nagyszeben ve Brassó ise o dönem bu bölgede Saksonların yoğun olarak yaşadığı şehirler arasında yer almıştır. Tarihî Erdel bölgesi aynı zamanda Ferdinand'ın egemen olduğu Krallık Macaristan'ı olarak da adlandırılan ve yoğun Katolik nüfuzunun görüldüğü bölgeye oranla Reformasyonun genişlemesi açısından çok daha büyük bir etki alanına sahip olmuştur, Nagyszeben ve Brassó'da bulunan Saksonların Alman reformistlerle sıkı bağlarının olması da matbaa faaliyetlerinin burada yoğunlaşmasını sağlamıştır (Fülöp, 53).

Kaynakların önemli bir bölümü buradaki ilk matbaanın 1529 yılında Nagyszeben'de kurulduğunu bildirmektedir (Aigner, 1883, s. 20; Ballagi, 1878, s. 31; Borsa, 1973, s. 252-254; Fülöp, s. 53; Kiss, 1991, s. 98-99; Kókay, s. 27; Monok, 2013, s. 153). Bu görüşün temelleri Johann Seivert'in (1735-1785), György (Georg) Soterius'un el yazması bibliyografya çalışması ile ilgili olarak verdiği bilgilere dayanmaktadır ve buna göre 1529 yılında Nagyszebenli Thomas Gemmarius, 1530 yılında ise Sebastian Pauscher, Nagyszeben'de birer kitap yayımlamışlardır (Jakó, 1965, s. 48). Soterius'a atfedilen bu bilgi ile ilgili olarak bazı tartışmalar da yapılmaktadır. Kértész ve Novák, 1723'te ölen Nagyszebenli rahip György Soterius'un 1529 yılında Nagyszeben'de Latince bir kitap basıldığına dair verdiği bilginin, bu kitaba hiçbir yerde rastlanamaması ve Nagyszeben Matbaası ile ilgili olarak başkaca bir verinin elde edilememesi nedeniyle tam anlamıyla güvenilir olmadığını, Soterius'un bu iddiasında yanılmış olabileceğini iddia etmektedirler (Kertész, 1941, s. 104; Novák). Monok, 16. yüzyıldaki ilk matbaanın Nagyszeben'de kurulduğunu bildirmekle birlikte daha farklı bilgiler de sunmuştur, buna göre matbaa kurma iznini 1525 yılında Venedik'ten Macaristan'a dönen Valentinus Corvinus almıştır (Monok, 2013, s. 153). Ayrıca Kókay, Nagyszeben Matbaası'nın burada iki sene faaliyet gösterdiğini kaydetmiştir (Kókay, s. 27).

Bu bölgede kurulan bir diğer matbaa ise Johannes Honterus (János Honter/Honterus) tarafından kurulan matbaadır. Aigner, Ballagi ve Kertész'e göre Honterus Matbaası 1534 yılında kurulmuştur (Aigner, 1883, s. 15; Ballagi, 1878, s. 31; Kertész, 1941, s. 110). Soltész ve Tevan'a göre ise bu tarih 1535'tir (Soltész, s. 15; Tevan, s. 1984, s. 200). Novák da Honterus Matbaası'nın Latince bir gramerle ilk yayını 1535'te yaptığını bildirmektedir (Novák). Fülöp, Kiss ve Monok ise matbaanın kurulduğu tarihi 1539 olarak göstermişlerdir (Fülöp, 53; Kiss, 1991, s. 98-99; Monok, 2013, s. 154). Kuruluş tarihi ile ilgili olarak farklı görüşlerin yer aldığı Honterus Matbaası 1594 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir (Kiss, 1991, s. 99; Soltész, s. 15).

Reformasyon hareketinin önemli isimlerinden olan Honterus, Viyana ve Krakov'da eğitim aldıktan sonra bir müddet Basel'de bulunmuş ve daha sonra doğduğu şehir olan Brassó'ya geri dönmüştür (Novák; Soltész, s. 15). Honterus o dönem Hümanistlerin kitap basım merkezlerinden biri olan Basel'de bulunduğu sırada basım işiyle meşgul olmuş, ünlü Frobenius Matbaası'yla da bağlantı kurmuştur; 1533 yılında memleketi Brassó'ya dönerken matbaa için gerekli aletlerle birlikte basım işinden anlayan ustaları da beraberinde buraya getirmiştir (Fülöp, s. 53). Brassó'da kurulan bu matbaanın dışında 1546 yılında burada kurulan kâğıt imalathanesinin kurulmasında da etkili bir isimdir Honterus (Ballagi, 1878, s. 31-32; Soltész, s. 15) ve ölümüne kadar burada başta Latince olmak üzere çok sayıda eser basmıştır. Monok'a göre Honterus 1549 yılındaki ölümüne kadar 36 eser basmıştır (Monok, 2013, s. 154). Fülöp ise bu sayıyı 23 Latince, 9 Yunanca ve 5 Almanca olmak üzere 37 olarak nakletmekte ve ayrıca önemli bir Luther taraftarı olan Honterus aracılığıyla tarihî Erdel bölgesindeki Saksonlar arasında Reformasyon hareketinin çok hızlı bir biçimde yayıldığını bildirmektedir (Fülöp, s. 53).

Görüldüğü üzere gerek Nagyszeben gerekse Brassó şehirleri o dönem ağırlıklı olarak Saksonların yaşadığı bölgeler olduklarından burada kurulan matbaalar da Macarca yayın yapmamışlar, Latince, Yunanca ve Almanca eserler yayımlamışlardır (Ballagi, 1878, s. 32; Fülöp, s. 53; Tevan, 1984, s. 200). Kiss'e göre 1529-1530 yılları arasında Nagyszeben'deki matbaada 37, 1539-1594 yılları arasında Brassó'daki matbaa da ise 119 basım yapılmıştır (Kiss, 1991, s. 99).

Sárvár-Újsziget Matbaası: Macaristan'da Macarca Basılan İlk Kitap

16. yüzyılda Macaristan'da kurulan eski matbaalardan biri de Sárvár-Újsziget Matbaası'dır. Bu matbaa Macaristan'ın en büyük toprak sahiplerinden olan Kont Tamás Nádasdy tarafından kendi mülkü içerisinde, Macaristan'ın batısında yer alan

Vas Eyaleti'ne bağılı Sárvár-Újsziget'te kurulmuştur. O dönem Macaristan'ın Habsburg etkisinin daha yoğun hissedildiği Tunaötesi denilen bölgenin batı kısmında yer alan Sárvár-Újsziget Matbaası kurulduğu bölgenin kültürel ve coğrafi özellikleri bakımından da önceki matbaalardan daha farklı bir özellik göstermektedir. Sakson etkisindeki Nagyszeben ve Brassó matbaalarından farklı olarak bu matbaa Macarların idaresinde ve öncelikle Macarlara hitap eden bir matbaa olarak faaliyet göstermiştir.

Sárvár-Újsziget Matbaası'nın kurulduğu tarihle ilgili olarak farklı yaklaşımlar olmakla birlikte buranın 1536/1537 yılları arasında ünlü dilci ve bilim adamı János Sylvester'in Tamás Nádasdy'yi teşvikiyle kurulduğu düşünülmektedir (Soltész, s. 21; Ballagi, s. 1878, s. 34; Tevan, 1984, s. 201; Kertész, 1941, s. 108; Ecsedi ve Bánfi, 2016, s. 68). Ecsedi ve Bánfi bu matbaanın Sylvester'in *Újtestamentum (Yeni Ahit)* adlı Macarca Kutsal Metin çevirisini yayımlamak amacıyla kurulduğunu, bu sebeple bu matbaaya Sylvester Matbaası da denildiğini aktarmaktadır (Ecsedi ve Bánfi, 2016, s. 68). Matbaanın kurulmasında katkısı olan isimler arasında yine ünlü dilci ve bilim adamı ve aynı zamanda Reformasyon hareketinin Macaristan'daki en güçlü temsilcilerinden olan Mátyás Dévai Bíró da yer almıştır (Kertész, 1941, s. 108; Ecsedi ve Bánfi, 2016, s. 68).

1536 yılında Sárvár-Újsziget Matbaası'nın başına Viyana'dan Alman Johannes Strutius (yahut Strauss) getirilmiştir (Ecsedi ve Bánfi, 2016, s. 68; Fülöp, s. 54; Kerész, 1941, s. 109). Ancak Strutius'un beklentileri karşılayamaması üzerine 1540 yılından itibaren basım tekniğinde oldukça tecrübeli ve yetenekli bir isim olan Macar Benedek Abádi, Sárvár-Újsziget matbaasını yönetmeye başlamıştır (Fülöp, s. 54; Kertész, 1941, s. 108-109).

İlk eserini 1539 yılında basan Sárvár-Újsziget Matbaası 1541 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Oldukça kısa sürede kapanan matbaanın bu süreçte başka yayınları olduğu düşünülmekle birlikte günümüze ulaşan iki yayını bulunmaktadır. Her iki yayın da János Sylvester'in çalışmasıdır. Matbaanın ilk yayını Sylvester'in *Grammatica Hungarolatina* adlı eseridir. 1539 yılında basılan bu eser Macar dilinin ilk gramer kitabı olma özelliğini taşımaktadır. Macar dilinin bu ilk gramer kitabı Macarcanın dilbilgisi kurallarını Latince ile karşılaştırarak Latince anlatmaktadır. Macar dil ve dilbilim tarihi açısından oldukça büyük bir önemi olan *Grammatica Hungarolatina*'nın basılmasıyla aynı zamanda Macar dilbilim tarihinin de ilk evresi başlamıştır. Sárvár-Újsziget matbaasının günümüze kalan ikinci yayını da 1541 tarihinde basılan *Újtestamentum* adlı eserdir. Bu eser *Yeni Ahit*'in Sylvester

tarafından Macarcaya yapılan tam çevirisidir ve aynı zamanda Macaristan'da basılan ilk Macarca kitaptır. *Újtestamentum* sanatsal özellikleri bakımından da son derece kıymetlidir. Bu eser 16. yüzyılda Macaristan'daki ilk ve aynı zamanda en zengin görsel malzemeye sahip basılı eser olma özelliğini taşımaktadır (Soltész, s. 27).

1539-1541 yılları arasında yayım yapan Sárvár-Újsziget Matbaası 1541 yılında *Újtestamentum*'un basılmasından sonra faaliyetlerini sonlandırmıştır. Sárvár-Újsziget Matbaasının en önde gelen iki ismi Abádi ve Sylvester ise 1541 yılında *Újtestamentum*'un basılmasından kısa bir süre sonra Sárvár'dan ayrılmışlardır. Abádi 1543 yılında meşhur Wittenberg Üniversitesi'ne kayıt yaptırmış, Sylvester ise 1544'te Viyana Üniversitesi'nde hocalık yapmaya başlamıştır (Ecsedi ve Bánfi, 2016, s. 70; Fülöp, s. 54).

Matbaanın faaliyetlerini sonlandırdığı yıl Macaristan'da büyük tarihsel hadiseler yaşanmıştır. János Szapolyai'nin 1540'taki ölümünün ardından Ferdinand'ın Buda'yı hedef alması üzerine Osmanlı Devleti 1541 yılında buraya bir sefer düzenlemiş ve bu seferin sonucunda Buda alınarak burada bir beylerbeyliği kurmuştur. Budin Beylerbeyliği'nin (1541-1686) kuruluşuyla Macaristan'daki 145 yıllık Türk hâkimiyet devri de başlamıştır. Böylece Macar toprakları Osmanlı Devleti'ne ait Budin Beylerbeyliği, Ferdinand'a ait Krallık Macaristan'ı ve Erdel Beyliği olmak üzere üçe bölünmüştür.

Sárvár-Újsziget Matbaası ile Macar basım tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu tarihten itibaren artık matbaa faaliyetlerinde Macarca etkisinin olduğu bir gelişim seyri ortaya çıkacaktır. Macaristan'da Rönesans ve Hümanizmin fikir ve düşünceleriyle vücut bulan matbaa faaliyetleri, Reformasyon hareketiyle daha geniş bir sahaya yayılmış, Sárvár-Újsziget Matbaası ile de Macar dili üzerindeki etkisini göstermiştir. Bir zamanlar Macar toprakları dışında, özellikle Viyana ve Krakov'da kısmen ya da tamamen basılan Macarca kitaplar böylece Macar toprakları içinde Sárvár-Újsziget Matbaası ile karşılık bulmuş ve Macar dili ve kültür tarihi açısından matbaa faaliyetlerinin anadile etkisini arttıracığı yeni bir sürece girilmiştir.

Sonuç

Dil ve kültür çalışmalarının en önemli konularından biri olan matbaa, Macaristan'da 15. yüzyılda Kral Mátyás'ın hükümdarlık döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Buda'da kurulan Hess ve Confessionale matbaaları en eski matbaalardır. Bu iki matbaanın ardından uzunca bir aradan sonra 16. yüzyılda Nagyszeben ve Brassó

şehirlerinde ve bunların hemen ardından Sárvár-Újsziget'te matbaa faaliyetlerine başlanmıştır.

Görüldüğü üzere 1473-1541 tarihleri arasında Macaristan'da beş matbaa basım faaliyetlerinde bulunmuştur: Hess, Confessionale, Nagyszeben, Brassó (Honterus) ve Sárvár-Újsziget matbaaları. İncelediğimiz bu matbaaları döneme etki eden tarihsel ve kültürel akımlar temelinde sınıflandıracak olursak iki ana kategoriye ayırabiliriz:

Bunlardan ilki Rönesans kültürü ve Hümanist anlayışın bir yansıması olarak Kral Mátyás döneminde kurulan matbaalardır. Hess ve Confessionale adlarıyla karşımıza çıkan bu en eski matbaalar Latince bastıkları eserler itibariyle de Hümanist etkiyle uyum göstermektedirler. Dolayısıyla bu ilk kategorideki matbaaların Macaristan'da matbaanın ortaya çıkmasında İtalya'dan gelen Hümanist etkiyi gösterdiğini söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle Macaristan'da matbaanın ilk ortaya çıkışı Hümanizm etkisinin bir sonucudur diyebiliriz.

İkinci kategorideki matbaalar ise Reformasyon hareketi etkisinde ortaya çıkan matbaalardır. 16. Yüzyılda Nagyszeben ve Honterus matbaaları örneğinde gördüğümüz gibi bu matbaaların ortaya çıkmaları ve faaliyetleri Reformasyonun etki alanına paralel bir seyir göstermektedir. Dolayısıyla 16. yüzyıldaki bu matbaaların ortaya çıkmalarının da Reformasyon etkisinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada bu ikinci ana grubu da kendi içinde alt bir sınıflandırmaya yahut derecelendirmeye tabii tutabiliriz. Zira bilindiği üzere Reformasyon hareketinin anadil üzerinde oldukça büyük etkileri olmuştur. Bu yaklaşımdan hareketle Nagyszeben, Honter ve Sárvár-Újsziget matbaalarını Macarca üzerinden değerlendirecek olursak bu üç matbaa içinde Sárvár-Újsziget matbaasının Reformasyonun Macarcanın gelişimindeki etkisini gösteren tek matbaa olduğunu söylememiz gerekir. Diğer iki matbaanın bu yönde bir katkısı olmamıştır. Ancak Macarcadan bağımsız olarak Honterus matbaasının Latince dışında Almanca ve Yunanca eserler basması da Reformasyon-anadil kullanımı açısından ayrıca dikkat çekicidir. Sárvár-Újsziget matbaası dışında incelediğimiz bu matbaaların Macarca yayın yapmamaları sebebiyle Macar kültür tarihi açısından haiz oldukları önemle Macar dil tarihi açısından taşıdıkları değerlerin aynı olmadığı, bir başka ifade ile Macar diline katkı sunmadıkları görülmüştür.

Sonuç itibariyle 1473-1541 yılları arasında basım yapan bu eski matbaaları kuruluşlarından kapanışlarına kadar olan kronolojik sürece göre değerlendirecek olursak Macaristan'da matbaanın, ilk ortaya çıkışını yahut oluşumunu Rönesans kültürü ve Hümanist düşünce anlayışı içinde, 16. yüzyıldaki erken dönem gelişimini

ise Reformasyon hareketi etkisinde gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Bu ise bize bu matbaaların kültürel ve düşünsel gelişmeler ile bağlantılı biçimde işlediğini, basılan yapıtların dönemin kültür hareketlerinin izlerini taşıyan veriler oluşturabileceklerini, aynı zamanda teknik ilerlemelerin düşünce akımlarının yaygınlaşmasına ve yerleşmesine olanak tanıdığını söyleme imkânı vermektedir.

Kaynakça

- Aigner, K. (1883). *A könyvnyomdászati történetének vázlatja, (I.Rész. Adatok jegyzéke. A nyomdászati általános és magyar nyomdászati története a 18. század végéig)*, Budapest: Wilckens és Waidl Könyvnyomdája.
- Arı, S. (2015). Hümanist Yazının Tarihsel Kimliđi, *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(2), 135-156.
- Ballagi, A. (1878). *A magyar nyomdászati történelmi fejlődése 1472-1877*, Budapest: Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda.
- Barta, G. (1990). Előszó, *Mátyás Király 1458-1490*, 7-16, Szerk.: Gábor Barta, Budapest: Akadémiai Kiadó. Erişim tarihi: 18.02.2024, https://real-eod.mtak.hu/16211/1/507_812.pdf
- Bitskey, I. (1996). *Eszmék, Művek, Hagyományok (Tanulmányok a magyar reneszánsz és barokk irodalomról)*, Szerk.: István Bitskey-András Görömbei, Debrecen: Csokonai Könyvtár, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Borsa, G. (2013). Andreas Hess. *A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület Füzetek* 6., Sorozat szerk.: István Monok, szerk.: Judit P. Vásárhelyi-Péter Perger, Kiadja: Az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete és a MOKKA-R Egyesület. Erişim tarihi: 29.02.2024, <https://mek.oszk.hu/24600/24643/24643.pdf>
- Borsa, G. (1973). A XVI. századi magyarországi könyvnyomtatás részmerlege, *Magyar Könyvszemle*, 89(3-4), 249-269. Erişim tarihi: 25.09.2024, https://epa.oszk.hu/00000/00021/00288/pdf/MKSZ_EPA00021_1973_89_03-04_249-269.pdf
- Chronica Hungarorum 1473*. (1973). Horváth János Çev., Budapest: Magyar Helikon. Erişim tarihi: 29.02.2024, <https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/18/34/dd/1/pdf/high.pdf>

- Doğan, İ. (2013). Macaristan'da Aydınlanmanın Dili ve İdeolojisi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 53-62.
- Ecsedii J. ve Bánfi, Sz. (2016). A Sárvár-újszigeti Sylvester nyomda (1536-1541), *Magyar Grafika*, 1, 68-70. Erişim tarihi: 29.09.2024, https://mgonline.hu/system/articles/1744/articles_1744_original.pdf?1517820404
- Farkas, G. F. (2012). A Budai Krónika, *Iskolakultúra*, 11, 103-112. Erişim tarihi: 29.02.2024, https://real.mtak.hu/56584/1/EPA00011_Iskolakultura_2012-11_103-112.pdf
- Fülöp, G. *A könyvkültúra, a könyvnyomtatás kézműipari időszakában (Gutenbergtől a francia forradalomig)*. Erişim tarihi: 15.09.2024, <https://mek.oszk.hu/01600/01625/01625.pdf>
- Horváth, J. (1935). *Az irodalmi műveltség megoszlása, magyar humanizmus*, Budapest: Magyar Szemle Társaság, Révai Irodalmi Intézet Nyomdája. Erişim tarihi: 03.03.2024, https://real-eod.mtak.hu/4048/1/16849_000868374.pdf
- Jakó, Zs. (1965). A szebeni nyomda XVI. századi történetéhez, *Magyar Könyvszemle*, 81(1), 48-56. Erişim tarihi: 25.09.2024, https://epa.oszk.hu/00000/00021/00258/pdf/MKSZ_EPA00021_1965_81_01_048-070.pdf
- Jakó, Zs. ve Radu, M. (1987). *A latin írás története*, Budapest: Európa, Erişim tarihi: 03.01. 2024, <http://real-eod.mtak.hu/1323/1/03226.pdf>
- Jósika, M. (1990). *Hunyadi Mátyás Király*, Budapest: Franklin Tarsulat,
- Kertész, Á. (1941). *A Nyomtatott betű története és útja Magyarországon*, Budapest: Magyar Nyomdászok Társasága. Erişim tarihi: 14.09.2024, https://mtda.hu/books/kertesz_arpad_a_nyomtatott_betu_tortenete.pdf
- Kiss, E. J. (1991). Reformáció és könyvkültúra a XVI.századi Magyarországon, *A Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjtemények Évkönyve 1989-1990*, Szer. Endre József Kiss, 86-102, Sárospatak, Erişim tarihi: 28.09.2024. https://real-eod.mtak.hu/17761/1/A_TRE_Tud_Gy%C3%BCjt_%C3%89vk%C3%B6nyve_1989_1990.pdf

- Klaniczay, T. (1990). Egyetem Magyarországon Mátyás korában, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 94(5-6), 575-612, Erişim tarihi: 03.03.2024, https://real.mtak.hu/168888/1/3_cut_00361.pdf
- Kocabaşoğlu, U. (1981). Yazı Malzemelerinin ve Kâğıdın Evrimi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllık 1979-1980*, 97-121, Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Kókay, Gy. *A könyvkereskedelem Magyarországon*. Erişim tarihi: 29.09.2024, <http://vmek.niif.hu/03200/03233/03233.pdf>
- Küçükcan, B. (2006). Dünden Bugüne Matbaanın Serüveni. (İ. Dağdelen, H. Türkmen, N. Ulu, Yay. Haz.), *Milli Kütüphanemizin İlk Yöneticisi Leman Şenalp'e Armağan* içinde (s. 158-172). Türk Kütüphaneciler Derneđi İstanbul Şubesi.
- Mazlum, H. (2017). Modernizm Sürecinde Yeni Tipografi'nin Doğuşu ve Jan Tschichold, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), Özel Sayı, 226-247.
- Monok, I. (2013), Város és könyvkultúra Magyarországon XV.század végén és a XVI. században. A könyvkiadási adatok tanulságai". *Pro Nonagesimo: Tanulmányok Schultheisz Emil professzor 90. Születésnapjára*, 145-158. Budapest: Semmelweis Kiadó. Erişim tarihi: 28.09.2024, https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/13248/7/Monok_varos_konyvkultura_15_16sz_2013.pdf
- Novák, L., *A Nyomdászat története*. Erişim tarihi: 25.09.2024, https://www.magaryomdasz.hu/sites/default/files/upload/novak_laszlo_nyomdaszat.pdf
- Öz, A. (2017). Orta Çağ Macar Kroniklerinde Hun-Macar Akrabalığı, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1474-1490, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sarıkavak, K. (2002). Toledo, Bologna ve Padua Okullarının Düşünce Tarihindeki Yerleri. *Erdem*, 14(40), 243-268, Erişim tarihi: 03.03.2024, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/683339>
- Soltész, Z. (1958). A második magyarországi ösnyomda nyomai, *Magyar Könyvszemle*, 5.folyam, LXXIV.évf. 1.sz., 144-157, Budapest: Akadémiai Kiadó, Erişim Tarihi: 15.09.2024, https://real-j.mtak.hu/2618/1/MagyarKonyvszemle_1958.pdf
- Soltész, Z., *A magyarországi könyvdíszítés a XVI. században*, Erişim tarihi: 29.09.2024, <https://mek.oszk.hu/07600/07698/07698.pdf>

Tevan, A. (1984). *A könyv évezredes útja*, Budapest: Gondolat Kiadó, Erişim Tarihi: 14.09.2024, <https://mek.oszk.hu/01600/01650/01650.pdf>

Summary

The printing, which is one of the most important topics in linguistics and cultural academic studies, was established in Hungary in the 15th century during the reign of King Mátyás. The Renaissance culture and humanist thought that spread from Italy to Europe had an impact on Hungary during the reign of King Mátyás I (Mátyás Hunyadi) (1458-1490). As a result of this influence, the first printing activities in Hungary also started during the reign of King Mátyás. In this period, the first printing house in Hungary was established by András (Andreas) Hess in Buda, the administrative centre of the country. Although the Hess András Printing House worked for a very short period of time and published only two known works, *Chronica Hungarorum* (*Budai Krónika*) and *Magni Basilii de Legendis Poeticis* (Basilii Magnus: *De legendis poetis* and Xenopho: *Apologia Socratis*), it has a very important place in Hungarian cultural history. The first publication of the Hess András Printing House, the first printing house established in Hungary, was the *Chronica Hungarorum*, in other words, the first printed book in Hungary came out of this printing house in 1473. The second printing house established immediately after this, also during the reign of King Mátyás, is the printing house known as Confessionale in Hungarian literature. It is not known by whom or by whom this printing house was founded, but it was named Confessionale in the literature after a publication it printed (Antonius Florentinus: *Confessionale*). This printing house, of which we have information about three publications according to today's data, also operated for a short period of time. The Hess and Confessionale printing presses printed a limited number of Latin works. After the closure of these two printing houses established in Hungary during the reign of King Mátyás, no other printing house operated in Hungary for a long period of time. From the closure of the Hess and Confessionale printing houses until the reappearance of printing in the historical Erdel region in the 16th century, the history of Hungarian printing continued outside the territory of Hungary, and the cities of Kraków and Vienna played an important role in this process.

The process from the closure of the Hess and Confessionale printing houses to the re-emergence of the printing press ended in the 16th century with the establishment of printing establishments in the cities of Nagyszében and Brassó, which were located in the historical Erdel region within the sphere of influence of the Reformation movement and were predominantly inhabited by Saxons.

Although we have very limited data on the printing press established in Nagyszében, it is thought to have operated for a very short period of time. The printing house founded in Brassó by Johannes (János) Honterus, one of the most important figures of the Reformation movement, stands out in terms of both the number of works printed and the time period in which the printing press operated (i.e. it operated for a longer period and printed more works than its predecessors). Founded in the 16th century in the cities of Nagyszében and Brassó (Honterus), these printing houses did not print works in Hungarian, as was the case with the Hess and Confessionale printing houses. Unlike these four printing houses, the Sárvár-Újsziget Printing House, established in western Hungary with the support of Count Tamás Nádasdy, was a printing house that also influenced the development of the Hungarian language. In 1539, the first grammar book of the Hungarian language, *Grammatica Hungarolatina*, and in 1541, the first book printed in Hungarian in Hungary, *Újtestamentum*, came out of this printing house.

In this study, the emergence of the printing press, one of the most important subjects of cultural history, in Hungary and its early development course are analysed. The time limit in the research covers the period from the establishment of the first printing house in Hungary to the printing of the first Hungarian book in Hungary. By showing the establishment stages and activities of the Hess Printing House, the first printing house in Hungary, and the Confessionale, Nagyszében, Brassó (Honterus Printing House) and Sárvár-Újsziget printing houses established after it, it is aimed to show the formation and early development process of the printing house in the period covering 1471/72-1541 together with the historical and cultural background.